

Boetetijd (fragment)

Paul van Aken

'De tijd tussen het ontwaken en het uitgeslapen zijn, de tussentijd vanaf de polsslag waardoor de liggende zich na de slaap weer van zichzelf bewust wordt, tot aan de polsslag waardoor ook de zintuigen van de liggende weer tot zichzelf komen, zodat hij weer kan horen, en ruiken en proeven, deze tijd, zei mijn broer, ontmoet het bewustzijn weerloos en naakt; omdat de liggende zijn zintuigen moet ontberen, kan hij zich niet meer verweren tegen de gedachten die komen, terwijl hij, wanneer hij uitgeslapen is, er heel wel mee uit de voeten kan, doordat hij ze met een maaltijd wegeet, ze met lekker smakende dranken door elkaar hutselt, ze door zijn tastende vingers afstompt, ze door te praten tot zwijgen brengt, ze met geluiden boeit, of ze door een ander soort zintuiglijke prikkel afzwakt; daarentegen, sprak hij me belerend toe, is de tijd tussen het ontwaken tot aan het tijdstip waarop de liggende bij zinnen komt, het nootij van de ontwaakte, de kwade tijd, de boetetijd, die hem zich van schaamte doet krommen, de zweettijd, zei hij, de tijd van inzicht, zei hij, van helderheid, de tijd van ijtijd, de oorlogstijd, zei hij, de ontijd.'

(Peter Handke, *De wespen*)

'Bitte, Vater, lass doch die Zukunft noch schlafen, wie sie es verdient. Wenn man sie nämlich vorzeitig weckt, bekommt man dann eine verschlafene Gegenwart.'

(Franz Kafka, *Tagebücher*)

Men denkt dat ik geen geheugen heb. Dat komt hierdoor, dat mijn nauwelijks gevormde lichaam, zelfs als het bekroond wordt met een naar alle verhoudingen te groot en zwaarwegend hoofd, de indruk wekt dat alles aan mij ongevormd, zelfs vormeloos is. Maar dat is een bedrieglijke indruk: midden

in de vloeistof waarin men mij tijdig heeft ondergedompeld om niets verloren te laten gaan, is er een voortdurend spel van stromingen, lichte, eigenlijk onmerkbaar bewegingen die mijn lichaam binnendringen en mij over de wereld daarbuiten inlichten. Zo is het van bij het begin gegaan, en zelfs nog eerder, want wat hier, in deze rusttoestand, blijft nazinderen en zich verder opstapelen, was reeds lang aan het werk, heel lang, al voor ik er was. Het feit dat ik dit weet, bewijst dat ik een geheugen heb, hersens, kronkelingen in een vloeiende cortex. Was ist es denn mit den Gehirnen? Ich wollte immer auffliegen wie ein Vogel aus der Schlucht; nun lebe ich aussen im Kristall. Ik heb het geheugen van mijn vader meegekregen.

Eigenlijk is mijn toestand rustgevend: ik heb geen toekomst, ik blijf heden en verleden, ik zal mijn ouders overleven en misschien ook de tijd en de oneindigheid, ook de boetetijd. Telkens wanneer hij de kamer binnenkomt, eerbiedig en angstig tegelijk (en soms, zijn ogen staren dan vreemd, plotse-ling, onaangekondigd, luidruchtig), moet ik daaraan denken: hoe bang hij voor de toekomst moet zijn, zo bang, dat hij er zo vlug mogelijk in weg zou willen kruipen, met het hoofd vooruit, stotend en wriemelend door het leven dat met mij ophield te bestaan. Ik moet kostbaar zijn voor hem: hij zal de bokaal nooit bruusk oppakken, hij zal mij nooit dooreenschudden, zelfs niet om mij te doen bewegen, zoals hij met mijn moeder deed, toen zij afscheid van mij nam.

Nee, ik heb geen toekomst, ik ben een toekomst, haar toekomst. Niet zo voor hem: ik ben zijn lot, ik ben de vloek die hij niet uitspreekt, de vuistslag die niet komt. Ik ben zijn boetetijd. En toch ben ik voor beiden hetzelfde, niet omdat ik hun kind had moeten zijn, maar omdat zijn lot en haar toekomst ook een en dezelfde waren. En toch heeft het ene het andere vernietigd. Ook dat is liefde: de streng wordt zo zorgvuldig gewikkeld, dat hij wurgt en verstikt.

Ik ben oud, ik ben lelijk, ik weet het. Ik hoef niet in de spiegel te kijken: mijn aftakeling, mijn lelijkheid zijn een opdringerige, alomtegenwoordige aanwezigheid geworden die de werkelijkheid heeft ingepalmd. Spiegels zijn er trouwens niet meer in dit huis, sedert ik alle poorten naar die andere, bedrieglijke, verleidelijke, kwetsende wereld heb laten verwijderen. Eerst heb ik de kleinere gewoonweg verbannen, een tijdje ongebruikt gelaten tot er sproetachtige vlekken op verschenen, daarna weggegooid, alsof ik op een andere, geldige reden wachtte om er mij van te ontdoen. Dan de mooie grote in de woonkamer, de spiegel in de vergulde lijst die ik ooit voor

haar had gekocht en waarvoor ik haar en haar spiegelbeeld eindeloos kon bewonderen. Voor mij waren er toen twee mensen en op een bepaald ogenblik was dat ook in werkelijkheid zo. Die spiegel heb ik zelf stukgeslagen met een volle fles wijn. Ik heb geslagen en geslagen, barsten, sterren, alles verbrijzeld uiteen. Geen scherf blijft ervan over.

Scherven van spiegels, bedoel ik. Glas is er genoeg: glad, effen, hobbelig, met blazen, uitstulpingen, gekorrelt, met grillige lijnen, zo verschillend zijn al die bokalen. Maar die zijn dan ook weer niet zo meteen bij de hand. Trappen moet ik ervoor beklimmen, steile, sleetse treden waarvan de gepolitoerde glans al lang onder het stof is verdwenen. Dat is wellicht een goede zaak: zo kunnen ook zij niets meer van mezelf weerspiegelen wanneer ik ze beklim, af en toe. De afdrucken van mijn voeten worden daarna opnieuw met stof bedekt, laag boven laag, een reliëf. Het leven.

Het is wel mooi, al dat glas, ook al fonkelt het slechts mat in de halve duisternis. Toen ik in dit huis kwam wonen, bleek de zolderverdieping jarenlang niet te zijn betreden, alleen die ene kamer wel, waarin ik in een kast een verzameling kolven en retorten ontdekte. Ik herinner mij hoe ik de deur langzaam openduwde en, met de koperen knop nog in de hand, als betoverd bleef staan kijken naar de glazen op de kast. Slechts enkele meters scheidden me van het meubel, maar ik wist, ik voelde met heel mijn lichaam waarin een vreemde tinteling wakker werd, dat achter die aarde-donkere deuren nog meer van die voorwerpen moesten staan.

Dat was een hele tijd nadat zij was gestorven. En nadat dit kleine ding ongeboren op de wereld was gekomen.

[‘Ik ben een ziek mens ... Ik ben een kwaadaardig mens ... Ik ben een afstotelijk mens.’ Zo begint de roman *Memoires uit het souterrain* van Dostojewski, een roman die bestaat uit twee boeken: ‘Memoires uit het souterrain’ en de geschiedenis ‘Naar aanleiding van de natte sneeuw’. Ik schrijf ‘roman’, maar is dat wel zo? Alles hangt natuurlijk af van de criteria die men hanteert, en vandaag de dag zijn de critici erg goed in het aanvoeren van allerlei argumenten die zowat alles kunnen bewijzen, ook al naargelang van. Voor mij is dit geen roman, maar het is best mogelijk dat ik dit uit boosaardigheid beweer, net als Dostojewski’s personage, deze verbitterde, vernederde man die uit pure moedwil, met de voeten stampend op de grond (zo stel ik het me voor), zegt dat hij boosaardig is, maar daar zelf niet helemaal uit komt. ‘Dus heb ik zojuist over mezelf gelogen,’ zegt hij, ‘dat ik een kwaadaardig ambtenaar ben geweest. Uit kwaadaardigheid heb ik die leugens verkocht.’ Toch volhard ik in mijn boosaardigheid (we zullen het zo

maar blijven noemen). Dit is geen roman, evenmin als het opus 133 van Beethoven een strijkkwartet is. Het is evenmin een roman als *The Life and Opinions of Tristram Shandy* van Sterne, maar om een andere reden: de *Memoires* zijn geen literatuur, maar ervaring en kunnen in dit opzicht beschouwd worden als mogelijke voorbereidingen op de dagboeken van Kafka. Zoals de aantekening op 23 januari 1922: 'Wieder kam Unruhe. Woher? Aus bestimmten Gedanken, die schnell vergessen werden, aber die Unruhe unvergesslich hinterlassen.' Over welke onrust schrijft hij hier? 'Unruhe auch daraus, dass der nächtliche Entschluss nur Entschluss bleibt. Unruhe daraus, dass mein Leben bisher ein stehendes Marschieren war, eine Entwicklung höchstens in dem Sinn, wie sie ein hohl werdender, verfallener Zahn durchmacht. Es war nicht die geringste sich irgendwie bewährende Lebensführung von meiner Seite da. Es war so, als wäre mir wie jedem andren Menschen der Kreismittelpunkt gegeben, als hätte ich dann wie jeder andere Mensch den entscheidenden Radius zu gehn und dann den schönen Kreis zu ziehen. Statt dessen habe ich immerfort einen Anlauf zum Radius genommen, aber immer wieder gleich ihn abbrechen müssen.' En dan komt het: 'Es starrt im Mittelpunkt des imaginären Kreises von beginnenden Radien, es ist kein Platz mehr für einen neuen Versuch, kein Platz heisst Alter, Nervenschwäche, und kein Versuch mehr bedeutet Ende.' En een laatste woord: 'Herzunruhe'.]

Uiteindelijk heb ik dus ook de grote spiegel stukgeslagen en met hem het beeld van haar. De fles in mijn hand was geen toeval, ze was er eigenlijk altijd, behalve wanneer ik naar boven ging, naar de kamer met de schemerige weerspiegelingen.

Hoe ver kan liefde gaan? Zoals ze aanvaarding en berusting kan worden, zo kan ze ook een obsessie worden, een hartstocht die niet uitdooft, maar die almaar sterker wordt, die verteert, die harten doet opbranden, als koorts. Soms, wanneer ik 's avonds in de fauteuil voor het haardvuur zit, stel ik mij de vraag. Soms, wanneer de vraag begint uit te dijen tot een web, een doolhof, een verstikkende damp, wil ik er met Anna over praten, maar ik doe het nooit, zelfs niet wanneer ze nog in het huis is, ergens aan het schoonmaken, de badkuip schrobben, eten bereiden voor de volgende dag. Zij weet waaraan ik zit te denken: zij is er immers getuige van geweest hoe ik alle spiegels heb laten verdwijnen, zij weet ook wel waarom ik bijna dagelijks naar boven ga en dan een tijdlang wegblijf. Maar zij zegt niets, nooit.

Zij verwijt me ook niets, zelfs niet de dood van Silvia, die meer haar vrien-

din dan haar werkgeefster was, zelfs dat niet, al heb ik sedertdien de onbehaaglijke indruk dat zij er mij wel de schuld van geeft. Kort na de gebeurtenissen heb ik haar gevraagd of zij liever wegging. Nooit, zei ze, ze zou blijven, voegde ze er ietwat overbodig aan toe, tot het einde, herhaalde ze, maar dit alles met een harde blik in haar ogen, alsof ze me dat einde meteen toewenste. Maar ik vergeef het haar: ze is trouw en bovendien ook lelijk, met die harde stoppels op haar kin die ze halsstarrig weigert uit te trekken. Het is paradoxaal, ik weet het, maar haar lelijkheid herinnert me op tedere wijze aan de schoonheid van Silvia.

Ook nu hoor ik in een verre kamer gedempte geluiden: een ruisen en borrelen als van traag stromend water, dat plotseling over een hindernis heen moet, dat gaat kolken en in zichzelf verdwijnt. Ik stel me voor hoe ik hier samen met Silvia naar geluisterd zou hebben en hoe haar stem onbewust zou hebben ingespeeld op dat geluid, het eerst van op afstand zou hebben gevarieerd, er dan mee scheep was gegaan, zich had laten meespoelen en de avond had laten eindigen in een enkele, indrukwekkende beweging. Liefde. Zij lachte ook vaak, vaker dan ik, maar zulke uitingen van gevoelens kun je niet gaan vergelijken. Ik lachte zelden, maar ik denk dat ik gelukkig was met haar.

Toen ik haar voor het eerst zoende en wij ons slechts langzaam losmaakten uit die omhelzing, begon zij te lachen. 'Over tien jaar neem ik een andere minnaar,' zei ze. Ik wist dat ze mij plaagde, maar ik nam haar woorden ook ernstig, wetend dat een onnaards mooie vrouw als zij nooit bij mij zou blijven. Ik hield van haar. Na alle anderen die ik had gekend, was zij de eerste die mij leven zou schenken, dat wist ik. Ik wist niet dat het mij niet zou overleven.

Ik ben oud noch jong en natuurlijk lelijk. Sedert ik hier opgesloten zit in deze harde holte, dit ondoordringbare omhulsel dat hinderlijk stom en zwijgzaam blijft na de weke, weldoende weefsels die mij zo lang hebben beschermd, heb ik veel gehoord en gezien. Mijn ogen zijn al die tijd gesloten gebleven, maar in het licht dat door de oogleden dringt, een geelbruin licht dat door iets rozigs gefilterd wordt, is er voldoende beweging, opdat ik zou kunnen weten dat er rondom mij van alles gebeurt. Dat er van alles zou kunnen gebeuren. Want meestal blijft alles hier onbeweeglijk hetzelfde: bevroren weerkaatsingen, spiegelingen die gedempt zouden kunnen worden genoemd, zoals de geluiden die er ook nog zijn, maar anders, vertraagd en verstild en verstikt. Soms, wanneer het licht plotseling sterker wordt en het in zijn gekleurde sluiers over mij heen valt, vang ik ook de geluiden beter

op, alsof er een verband bestaat tussen beide. Misschien is dat ook wel zo: misschien brengt het licht het geluid binnen, of andersom; hoezeer ik me ook inspan om dat te weten te komen, het lukt me niet, ik zit gevangen, slechts schijnbaar beweeg ik mee met licht en geluid, het is als zweven, maar dan onnoemelijk vertraagd.

Als ik zeg sedert, is het alsof mijn bestaan hier begonnen is, maar dat is natuurlijk niet zo, iedereen weet dat we ontstaan in het lichaam van de moeder dat we op een dag verlaten, maar waaraan we gekluisterd blijven, en dat het begin en het einde voor iedereen hetzelfde is. Maar niet voor mij en omdat ik anders ben geëindigd dan alle anderen, denk ik dat ik ook anders ben begonnen: toen ik in deze vloeistof werd ondergedompeld en zij mij helemaal omsloot, zoals eens mijn moeder had gedaan. Maar zij was weg en ik dus ook en toch ben ik er nog. Misschien ben ik haar vereeuwigde herinnering.

Zij voelde goed aan, zacht, warm, maar vooral rustig, ook al kon haar lichaam soms hevig bewegen; klanken drongen dan tot mij door en ik voelde mij met haar mee bewegen in een aangename, ritmische deining. Soms hoor ik iets gelijkaardigs als van beneden regelmatige geluiden tot hier doordringen, soms ook is het alsof iemand tegen de wand van mijn bokaal tikt. Wanneer dat gebeurt, is het licht weer doffer geworden, er is een schaduw over mij gevallen en dan herinner ik me ook de stem die het tikken begeleidt. Ook hem moet ik vroeger gekend hebben.

Zij moeten samen gehoord hebben, deze stem en de herinnering, en ik denk dat mijn bestaan daar iets mee van doen heeft. Soms, maar zelden, heb ik ook een andere herinnering: dan ervaar ik een heel snelle beweging die ik tegelijk ben en niet ben, een plotselinge ruk, een sprong van op zeer grote hoogte die je eerst zo lang mogelijk hebt tegengehouden, misschien uit een soort aarzeling, misschien uit een andere behoefte of gedrevenheid. Als de herinnering voorbij is, kom ik steeds weer tevoorschijn uit die sprong, uit die vlucht. Nooit heb ik het gevoel dat er iets verkeerd zou kunnen gaan, op het einde is alles zacht en rustig.

En toch moet er iets verkeerd zijn gegaan, anders zou ik hier niet zijn, zoveel besef ik wel. Op de een of andere manier heb ik altijd geweten dat dit niet de bedoeling was, - deze plaats, deze omgeving en de herinneringen. En evenmin mijn uitzicht, al ben ik daar wel anders over gaan denken. Eerst dacht ik, telkens wanneer hij de kamer binnenkwam, dat er iets onheilspellends zou gebeuren. Ik had mezelf willen verbergen, ik merkte ook wel dat hij anders was, niet alleen groter, maar beter, meer voltooid. Mettertijd merkte ik echter zijn onvolkomenheden op: zijn tred was meestal onzeker,

alsof hij zich in een grote, kleverige plas bewoog. Dan kwam dat grote, bloeddoorlopen oog dicht bij het glas en door de vloeistof heen rook ik iets zuurs en scherps, dat mij maanden terug in de tijd deed gaan. Ik kromp zo mogelijk nog dieper ineen, uit angst dat hij eens zou slaan, het glas breken en mezelf vertrappelen. Door dit alles te voelen, ken ik ook zijn geheim: hij denkt dat ik mismaakt ben, maar hij is het.

Mijn boetetijd begint iedere keer opnieuw. Het is geen tijd als een seizoen, het is een ontijd, een niet bestaande tijd die alle andere tijd opslorpt. Hij begint wanneer ik de fles uit de kast neem, haar even, slechts schijnbaar besluiteloos, in mijn hand laat liggen en dan de dop er af schroef. Wanneer de drank in het glas loopt, wanneer ik hem voor het eerst weer voel branden diep in mij en vooral wanneer ik, na de glazen die ik niet meer heb geteld, de trappen bestijg, op weg naar die kamer waar dat ding op mij wacht om mij eraan te herinneren dat ik het eigenlijk, samen met zijn moeder, heb gedood.

[... es wird der Vorgeschmack jener Höllenstrafe sein, die darin besteht dass man sein Leben nochmals mit dem Blick der Erkenntnis durchnehmen muss, wobei das Schlimmste nicht die Durchsicht der offenbaren Untaten ist sondern jener Taten die man einstmals für gut gehalten hat! Franz Kafka, *Briefe an Milena*.] ■